
Taras Kermauner
Identiteta in drugost v slovenski dramatiki

Za avtorja je bistven odnos do drugosti, razčlenjuje ga s pomočjo hiperkompleksnega modela, sestavljenega iz štirih (sub)modelov: 1. Identiteta (Id); 2. Dvojček (Dč) oz. bratomornost (Bm); 3. Dvojniki (Dv) oz. liberalna družba (LD); 4. Odrešenijsko krščanska Cerkev (OKC). Na mnogih primerih iz slovenske dramatike avtor pokaže, da vsi modeli razen zadnjega nujno privedejo ali v Bm in sveto vojno ali v avtizem-narcizem in blodnjo, torej v autodestrukcijo in v praznino nič. Le OKC (sub)model je zmožen dojeti in sprejeti drugost kot drugost ter s tem omogoča svet, ki se ne izgublja ali regredira k nič.

The author focuses on the attitude towards otherness which he analyzes by using a hypercomplex model made up of four submodels: 1. Identity (Id); 2. Twin (Tw) or fratricide (Fc); 3. Double (Do) or the liberal society (LS); the Christian Church as savior (CCS). Drawing on examples from numerous Slovene dramas, the author demonstrates that all the models except the last one inevitably lead to either Fc or a holy war, or to autism-narcissism and delusions, that is to self-destruction and the vacuum of nothingness. Only the CCS submodel can grasp and accept otherness as such and thus pave the way for a world which does not wander away or regress to nothingness.

Kaj naj bi bila -slovenska identiteta?

Zadošča odgovor, da je v širšem pomenu besede SID (slovenska identiteta) vse, kar govori slovensko. Pravilo ima izjeme; slovensko se – lahko – naučijo tudi tujci; ni jih veliko, nikoli jih ne bo veliko, pa vendar. Torej je potrebno dodati kot zadosten razlog, da bi nekaj bilo SID, še zavest o slovenstvu kot Id (identiteti). Območje, ki ga kot strokovnjak raziskujem, je še ožje. SD (slovenska dramatika) temelji na samoumevno predpostavljani SID. Ni neslovencev, ki bi pisali SD; izjeme so kar se da redke, če sploh so. Primer Franza Penna, ki ga Koblar v *Slovenski dramatiki* kljub vsemu upošteva, čeprav ga kritizira; Penn je napisal dramo v nemščini, ki pa ima za predmet simbolične

Slovence, Japode; glej *Der Untergang Metullums*; ni še niti prevedena v slovenščino. Drugo svojo dramo je baje prevedel v – nedobro – slovenščino sam, glej *Ilja Gregorič, kmetski kralj*, čeprav ta – avtorjev lastni – podatek Koblar spodbija, češ, da ni dovolj obvladal slovenščine. Danes štejemo med slovenske pisateljice Almo Karlinovo, čeprav je pisala v nemščini. A to so robni primeri.

SD je že v naslovu, po okviru, ki predmet omejuje, slovenska; torej v zavestni razliki z nemško, hrvaško in drugimi dramatikami. A tudi to ne zadošča za ustrezen odgovor na v začetku zastavljeno vprašanje. Predmet je treba še ožiti. Znotraj SD, prvič, izolirati in preučevati drame, ki imajo kot eksplicitno temo SID, nato pa, drugič, analitično odkrivati, kaj sploh je Id v posameznih SD. Do definicije ali vsaj konkretnjšega opisa, kaj naj bi bila SID, je mogoče priti na osnovi analize empiričnih likov, razmerij, tez, dogodkov in dogajanj v posameznih SD. Za to pa je pogoj, da razlikujemo Id od tistega, kar ni Id; sicer postane Id abstraktno nerazločljiva splošnost. Neki je Drugost kot takšna. Ne le drugost v narodnem pomenu: Srbi, Nemci, srbska, nemška dramatika in/ali zavest. Šele taka razločujoča analiza more ugotoviti, ali je pojem SID sploh vrednota; v čem je vrednota, če je vrednota; v čem ni; SID je treba diferencirati glede na drugost.

V kratki razpravi se je treba omejiti. Za primer analize bom vzel dve znameniti drami iz stare SD, Jurčičevega *Tugomerja* in Levstikovega *Tugomerja*; razen kadar bom izrecno omenil, ju bom jemal kot identični. V marsičem sta si – temeljno – različni; sta pa tako rekoč istovetni glede na temo SID. Dramatika sicer nista razmišljala znotraj pojma Id; filozofija na Slovenskem tedaj še ni bila razvita, o nemški klasični filozofiji, ki je ta pojem tematizirala, so vedeli v drugi polovici 19. stoletja slovenski intelektualci malo, saj je bila tedaj celo v njeni domovini, v Nemčiji, brez ugleda; nastopalo je novokantovstvo, Hegla pa je obnavljal Marx in njegova šola, ki na Slovenskem še ni imela odmeva. Za problem pričujoče razprave zadošča, da potegnem enačaj med slovenstvom, kakor ga razumeta Jurčič in Levstik, in Id. Oba namreč izhajata iz osnovne in skoraj absolutne vrednote slovenstva-slovanstva; razlika med obojima – ne le njima – ni bila povsem jasna, a za naš problem tudi to ni odločilno. *Tugomer* tematizira SID nasproti okupatorjem, tujcem, sovražnikom, Nemcem, tj. Frankom ali Germanom. Kar je slovensko, je pozitivno, kar nemško – alias tujsko – negativno. Gre za radikalni – pri Levstiku – gentilizem, pri Jurčiču nacionalizem.

Na tem mestu ne morem razvijati svoje metode in aksiologije; a ker na nji moja analiza temelji, jo moram uporabljati. Le na kratko nekaj karakteristik; več bo rečeno ob singularnih analizah. Moj hiperkompleksni model je sestavljen iz štirih (sub)modelov: 1. Id (entiteta), 2. Bm (bratomornost) oz. Dč (dvojčki), 3. LD (liberalna družba) oz. Dv (dvojniki), 4. OKC (odrešenjsko krščanska Cerkev). Če gledamo Id s stališča višjih etap – (sub)modelov, je Id avtizem ali narcis, bodisi individualni ali kolektivni. A tudi agresivni Psk (posameznik) in še bolj agresivna socialna grupa, tako razred, fevdalni razred, ki se celo omejuje zoper vse druge, meščanski, ki je načelno sicer univerzalen in obsega vse ljudstvo, a de facto prehaja kot buržoazija v izkoriščevalskega, proletarski, ki je načelno še bolj univerzalen, a de facto v revoluciji celo fizično ubija druge, tako fevdalnega kot meščanskega, itn. Še bolj značilna za kolektivni Id je nacija, a že PS (plemenska skupnost); tudi najrazličnejše Cerkve, ki najdejo svojo Id v – tudi svetih – vojnah zoper druge Cerkve. Nemajhen del SD tematizira sveto vojno med protestanti in katoličani, recimo Jeločnikova drama o Baragi *Eno samó je potrebno*, Krekova *Turški križ*, Aškerčeva dramska pesnitev *Primož Trubar* itn. NOBD (dramatika narodnoosvobodilnega boja) in SPED (dramatika slovenske politične emigracije) tematizirata sveto

vojno med Partijo in KC (katoliško Cerkvijo). Cankar boj-vojno med meščani in proletarci, *Za narodov blagor*, *Kralj na Betajnovi*, *Hlapci*.

Če smo zmožni ugotoviti strukturalno razliko med *Tugomerjem(a)* na eni in Cankarjevo dramatiko na drugi strani, razumemo, kaj je Id in kaj Drugost. Kdor v *Tugomerjih* ni do kraja zaveden, vojaško bojevit, torej militarističen in ideološko fanatičen Slovenec, je izdajavec; tak je Jurčičev Tugomer; ali pa je zločinsko neodgovoren zaradi lahkovernosti, ker kot humanist verjame Nemcem in KC, ki je z Nemci identična; tak je začetni Levstikov Tugomer. Ista struktura velja za nemško stran. Nemci kot agresivni skušajo Slovence razkrojiti odznotraj, jim vzeti Id; prek KC, misijonarjev, trgovcev, vohunov, Zovolja, Gripa. Enako v Kristanovi *Ljubislavi*, kjer se Nemcem posreči fascinirati slovensko svečenico s krščansko mistiko, Ljubislava postane šibka točka SId, zaradi nje so Slovenci – ne le vojaško – poraženi. NOBD je v tem strukturalna kopija *Tugomerjev*. Kdor ni absolutno na strani NOB ali/in Partije, je izdajavec, okupatorjev pomagač, zločinec; objektivna – historično psihološka – logika ga vodi v to zlo. Drugost je zlo kot takšno.

Cankar razmišlja – doživlja, rekonstruira svet – drugače; odpre se drugosti. S tem se približa EK (evangeljskemu krščanstvu), ki je po definiciji vera za druge kot druge, ne poganska, ki je vera za naše; EK Bog je veliki, absolutni Drugi, EK ljubezen je LdDr (ljubezen do drugega). Cankar pokaže najprej, kako notranje razcepljeni – neidentični – človek, ščuka, prek moralnih dilem in samovzgoje postane notranje enoten in Id, iz novinarja, ki služi meščanstvu, vodja revolucionarnega ljudstva, *Za narodov blagor*; to je linija Levstikovega *Tugomerja*, v naslednji drami, v *Kralju*, pa mu glavni lik, Maks, kot Id razpada. Zoper zlo – Kantorja, buržuja, kapitalista – se sicer bori, a ne na razvidno revolucionaren način. Delavce organizira, predvsem kulturno prosvetno, čeprav tudi politično, a sam ni delavec; poistoveča se z delavci, kot se kasneje marksisti-komunisti, recimo Matjaž Jeriša v Borovi *Težki uri*, a ne do kraja. Maks ohrani v sebi poleg borca tudi pesnika, filozofa, skeptika, nemoč akcije, človeka hrepenenja; ker v akciji ni dovolj odločen, ga Kantor prehití in ubije. Komunisti se učijo na tem zanje negativnem zgledu; Kantorja prehitijo in ubijejo sami; enako Špelca v Miheličeve *Svetu brez sovraštva* in drugi idealistični likvidatorji iz NOBD gestapovce, esesovce in domače izdajavce. Maks je v sebi dvojen že razredno; je sin sproletariziranega trgovca, starega Krnca, ki ga je spravil Kantor na kant. Je študent, ki sicer še ne ve, da je opredeljen po EK, a v duhu EK čuti ter ravna; noče – ne more – ubijati.

Pred Cankarjem je dilema: ali lik (Maksa) znova poenotiti v Id, to naredi s figuro Dolinarja v *Jakobu Rudi*, ta figura je prav zato blede, ideološka, prazna, zunanja, ali tematizirati prav notranjo razdvojenost, tj. drugost; to stori s figuro Jermana v *Hlapcih*. Jerman se v koncu 4. dejanja – v znameniti gostilniški sceni – notranje »zlomi«, kar pomeni: spozna, da vodi – vztrajanje pri – Id v Bm, v model Dč. Ve – genialno sluti –, kaj je Dč: mimetična odslikava tistega, zoper kar ali katerega se nekdo bori. Borec, posebno če se radikalizira v vojaka, se poisti s sovražnikom, torej nazadnje s Kantorjem, z Župnikom, z Grozdom in Grudnom. Te identifikacije Cankar sam še ne izvede; pač pa to izvede SPD (povojna SD): Snój v *Gabrijelu in Mihaelu*, Jovanović v *Antigoni*, že Smole v svoji *Antigoni*, ko poisti brata Polinejka in Eteokla. Dvojčka se medsebojno likvidirata, kar je prastara tema, znana iz Ajshilove *Sedmerice zoper Tebe*.

Cankar, ki je v *Hlapcih* že zelo blizu EK, spozna, da je treba iz Id izstopiti. Cankar v dramah slovenstva kot SId sploh ne obravnava oz. ga odklanja vnaprej kot hejslovansko demagogijo, kot ideologijo buržoazije, *Blagor*. Niti v eni svoji drami Cankar ne kaže na kritičen način tujcev, Nemcev, kot jih Meško v drami *Na smrt obsojeni* ali Finžgar

Francoze v *Naši krvi* ali Bevk Italijane v *Kajnu*. Cankar odkloni gentilizem in nacionalizem, preide na višjo raven: v tretji (sub)model, k Dv. To tematizira v *Pohujšanju v dolini šentflorjanski*. Peter je Id le navzven, kot cinik in gospodar, v razmerju do šentflorjancev; v sebi pa je razdvojen. Odkriva celo, da je Narcis; v 2. dejanju. Iz dileme se reši tako, da se vrne na pot, s popotništvom, ki je anarhični kaotizem, umetniško razbojništvo, a se vendar usmerja k zvezdam, k Tr (transcendenci) in s tem omogoča prehod k mistiki *Lepe Vide*, ki je nerazločljiv spoj med neobudizmom, bojevitim komunizmom in EK, torej nekaj načelno utopičnega, neuporabljivega, a kar se da fascinantnega. Ta spoj je Id le v limiti; precej bolj je to mistika čustvenega kaosa.

Nadaljnjo fazo uprizarja Grum, tako v *Trudnih zastorih* kot še bolj v *Dogodku v mestu Goga*. Model Dč povsem prehaja v model Dv, kar pomeni iz Bm – NOBD, SPED – v blodnjo. Dogaja se, kar se dogaja v prehodu LD v PM (postmoderno), v fazo kibernetično informacijske ludistične družbe simulacije in virtualnosti. Larsen v *Zastorih* ne deluje več, ne socialno ne zasebno. Le imaginira, se izgublja v fantazmagorijah. Kar je pri Cankarju v *Pohujšanju* še simbol, Jacinta, je v *Zastorih* že privid, sanja, Amara. Cankarjeva Vida še motivira za utopično pesniško akcijo, Amara ne več. Larsen ni več Dioniz, ki odide na optimistično pot; Larsenu se zmeša. V Gogi so vsi nemočni, avtisti, onanisti, gleduhi, blodijo v prividih, ali pa so celo pokojni, Naddavkar. Polna sta le dva: žrtev, Hana, ki se reši tako, da skuša postati ubijavka, po tej poti bo prešla v likvidatorsko špelco, *Svet*, in rabelj posiljevalec komi Prelih, ki je simbol nasilja, realiteta, ki ni nič drugega kot banaliteta. Grum ugotavlja, da je vsaka Id zgolj re-animalizacija, pozverjenje, rebarbarizacija. S tem regres iz modela Dv v model Dč oz. celo v prvi model, v Id. Grum ne najde poti.

Pot najde dramatika, pisana v duhu EK, recimo Majcnova. Majcen ve, kje je rešitev: v samovzgoji živalskega človeka v SAPO (svobodno avtonomno posamezno osebo), ki je odprta Bogu kot Tr. Majcen ve, da je družba (Db) premalo; Db kot LD vodi le v dogovornost interesentov, ti kot kapitalisti prakticirajo prikriti model Dč, kot tekmeči se začasno obnašajo po pravilih, dokler niso preveč ogroženi, tedaj pa ali regresirajo v Id ali prav tako v Dč; LD je le prehodna oblika, če je ne napolnjujejo SAPO, ki so strukturirane v duhu EK. Recimo kaplan Sergej, *Brez sveče*, ki se odpove celo KC, če – ko – se ta odloči za institucionalnost in ne za LdDr. Sergej se do kraja preda drugemu, ki – ker – je ta drugi nemočen, nebogljn, ker potrebuje osebno zaščito. Db kot institucionalizirana varnost – socialno varstvo – ne zadošča, da bi novorojenček, čigar mati se je utopila, oče pa ga ne prizna, preživel oz. postal božji človek. – Enako ravna Majcen v drami *Bogar Meho in Marija*, v kateri obrne Meho hrbet pozunanjeni KC, ki jo zanima le (ob)last in cerkveno obredje, in družbi, preide na rob družbe-vasi, kjer čaka le še na mistično srečanje z Marijo Materjo božjo, v trenutku smrti, ki je odrešenje. Tudi Meho najde rešitev v popolni – mistični – odsvojitvi od sebe kot živalske Id: v Bogu, ki je absolutni Drugi.

Drame, ki zastopajo SId, ne pridejo do problematike EK tipa. Ostajajo na platformi SId zoper tuje–sovražnike–druge; recimo Debevčeva drama *Liberalizem ali večni Žid*, v kateri je absolutna Id – bog – KC, medtem ko so Židje, liberalci, krivoverci, svobodomisleci, sovražniki Cerkev od Kajna prek Husa do današnjih, drugost kot taka, zato in s tem le različne podobe hudiča, kakor se je pojavil že v vrtu Eden (kače). Debevec doda tej katoliški Id v drami *Junaške Blejke* SId; enako Meško v *Materi*. Zato znotraj te dramatike – takšnih dram – sploh ne more nastati dialog; dialog je tu le zunanji, le tehnično sredstvo za navajanje razlogov, s katerimi dramatik ideološko spodbija drug(ačn)e. To so v bistvu vojaške in vojne drame; *Blejke* razkrinkujejo Francoze kot jakobince in hudiče, Blejke branijo blejsko Marijo z orožjem.

Enako ravnajo v *Turškem križu* prebivalci Selške doline, ki se vojaško upro Turkom, muslimanom in pod vodstvom svetnice-heroine ljudskega tipa, Uršule, ki jo direktno ne le navdihuje ampak vodi Marija Mati božja, zmagajo. Enako je strukturirana SPED, recimo Jeločnikova drama *Vstajenje kralja Matjaža*, v kateri domobranski Junak pobije – zakolje – v svetem aktu Pravice komunistično Rdečo zver: na čelu skupine junakov, tj. pobitih domobrancev, vdre čez mejo v Jugoslavijo in v vojaškem obračunu zmaga ter reši slovensko ljudstvo iz krempljev trinoga, obenem pa ustanovi slovensko ND (nacionalno državo) s središčem pri Gospe Sveti. Doseže absolutno Id kot sintezo Nature, magije, KC, Domobranstva, Zemlje, Izročila, pravljice, folklore, vojske. *Vstajenje* je še bolj maksimalno dosežena (S)Id kot Zupanova NOBD(rama) *Rojstvo v nevihti* ali Miheličeve *Svet*.

Iz analiziranega je razvidno, da je Id ustrezna le kot naravno izhodišče, da pa se, če postane cilj, spremeni v regresivno fazo. Dokler se dvojčka v Bm medsebojno ne pobijata – a se pobijata tako dolgo, dokler eden ali drugi ne zmaga oz. dokler je vsak od njiju prepričan, da bo zmagal –, traja državljanska vojna, SPED in NOBD, ali vojna v družini, glej Golievo dramo *Bratomor na Metavi*, tudi Gecljevo *Sovrašтво mej bratoma*, dramo, ki sodi v ČD (čitalniško dramatiko). Bm ni rešitev. Enako ni rešitev regres od Bm-Dč v Id. Model Dč je sestavljen iz dveh Id, tj. dveh bratov, od katerih si je vsak samozadosten, prepričan, da ima absolutno prav – domobranec, partizan – in zato likvidira drugega, ker je njegova moralno narodno socialna dolžnost, da iztreblja mrčes, golazen, zveri; ti trije epitetonii so v SD trajni. Id ne more niti konstruirati – si zamisliti – drugega, zato vodi v avtizem. Ko – če – pa dojame-vidi drugega, ji je ta ekskluzivni sovražnik, pred katerim se mora kot pred – Rdečo, Črno – zverjo braniti. Brani se s sveto vojno, katere cilj je totalna likvidacija zveri; zver namreč ne odneha preganjati Dobrega, dokler še diha. Id prizna drugega (drugost) torej le kot zlo, ki ga je treba uničiti, se pravi vrniti – ideal(izira)no – Id. Krog brez izhoda, krog, ki terja nenehen regres k Id in progres v medsebojno iztrebljanje.

Poganske vere ostajajo v okviru teh dveh prvih faz-submodelov; njihovi bogovi so zato maliki, ker so Id, ker branijo vsak svojo NSS (našo sveto stvar). EK Bog je v temelju različen od poganskih bogov ravno zato, ker je Bog LdDr; ker je v sebi dvojen, celo trojen; ni le Bog, ampak tudi Bogočlovek in to po bistvu, od samega začetka, načelno. Kot Bogočlovek je povsem konkreten, singularen, historičen; je Jezus iz Betlehema ali Nazareta, iz Judeje, rojen leta nič po krščanskem štetju; ima – je – telo itn. A smrten ni le kot človek; tudi kot Bog – kar je za pogane, celo za muslimane nedopustno, pohujšanje in svetotajstvo kot takšno. A ravno v tej drugosti, v razliki med Bogom kot Id in Bogom kot Bogočlovekom, ki pripada tudi temu svetu, naravi, smrti, je bistvo EK.

Če hočejo biti člani nekega naroda obenem tudi verniki v EK Boga, ne morejo pripadati niti konfesiji, ki je zgolj NSS, niti lastnemu narodu, ki je, kot ga je opredelila Hribarjeva že pred desetletjem, Nedeljivo sveto naRODno telo. Vendar ne zadošča, da pretvorijo model Dč v model Dv. S tem drugega priznajo, ga ponotranjijo, a ga naredijo za svoj privid-blodnjo, kot sem demonstriral na primeru Grumove dramatike; enako bi lahko navajal še vrsto slovenskih dram, recimo Zajčevega *Potohodca*. Človek, ki živi v sebi kot drugi, a ne veruje v EK Boga, je izpostavljen duševni bolezni; notranje se alienira v vrsto figur-prividov, se tako dezidentificira, da postane ali le vloga, kar se dogodi v PM, glej Jesihovo dramo *Grenki sadeži pravice*, ali se mu zmeša, *Zastori*, tudi Božičeva *Španska kraljica*, ali pa regredira v Dč-Bm; kot regredira Šeligova dramatika od drame *Kdor skak, tisti hlap*, ki je model Dv, k drami *Sveta sarmatska kri*, ki je uprizoritev Dč in Id. Ali pa se sam v sebi izgubi, ker se poisti

z golo praznino—odsotnostjo—ničem; glej lik Zaratuštre v Svetinovi drami *Tako je umrl Zaratuštra*.

Narodna—nacionalna—rodovna Id – SID – ostaja samoumevna, nedotaknjena, pozitivna le tako dolgo, dokler bojeviti narod oz. njegovi singularni predstavniki—udje ne odkrijejo, da je sovražnik, zoper katerega se borijo, njihova zrcalna slika, njihov alter ego; ko to odkrijejo, se jim ali zmeša ali oslepijo ali se sesujejo v sebi, kot se Dan in Reka v Zajčevi drami *Otroka reke*. Vztrajanje pri samoumevni nacionalni Id – pri SID – terja zato nenehno vojno: državljansko navznoter in nacionalno navzven; terja stanje, v katerem se vsaka od Id počuti ogroženo, a je agresivna »le« zato, da bi uničila napadalca. Mora se torej ideologizirati, hujskati, militarizirati, kar traja tako dolgo, dokler se fizično ne izčrpa, ni poražena, kot Sloveni v v koncu Levstikovega *Tugomerja*, kot komunisti v koncu Šeligove *Ane*, dokler vizionarji ne odkrijejo, da je bila njihova vizija SSL (samoslepilo); Jančarjev *Disident Arnož*. Tedaj nastopi moralni maček, izguba vere, samozavesti, totalen socialen in nacionalen polom. NOBD ga projicira v Nemce in domobrnce, lika Harza in Mirtiča v *Rojstvu*, SPED v partizane in komuniste; enako kot kapitalist Mirtič naredi samomor partizanski polkovnik Igor v Vombergarjevem *Napadu*.

LD oz. prenos Dč v Dv ni napačen; je progres k EK, a le v primeru, da človek odkrije EK Boga kot Tr in kot absolutnega Drugega, ki ni le privid, ki je nezvedljiv na fantazmo. Liberalci so prepričani, da je bog fantazma, kar je logično, če ne verujejo vanj kot v Tr. Fantazma pa je le poganski bog kot Id, kot malik. Šele predpostavka, da obstaja Bog kot Drugost zunaj tega sveta, omogoča prehod od modela Dč k četrtemu modelu, k OKC. OKC ni banalna realiteta; je konstrukt uma in cilj vere, ki ga EK verniki uresničujejo, ko se odrekajo tako Bm (Dč) kot modelu Dv, ki je le notranje podvojena in samospodbijana, avtodestruirajoča se Id, tj. LD, ki funkcionira brez Boga, le na osnovi interesov, tj. narave, in dogovora, tj. dvojništva.

Vero v EK Boga kot absolutnega Drugega uprizarja posebno Mrak; glej *Herodesa Magnusa, Proces*. Ta Bog rekonstruira vse parametre modelov, ki so družbeni; vse namreč preusmeri glede nase. Človeku da – more dati – edino On smisel in smer, ko človeka izvoli za svojega sodelavca v ON (odreševanju ničā) ali OD (odreševanju drugega). Majcnov poročnik Juvančič, *Kasija*, moralno in osebno propade, ker drugega, Kasijo, zlorabi, prevari, zapusti. Sergej, *Brez sveče*, ravna nasprotno; zato se odreši. Ne odreši se sam; odreši ga drugi – otrok, ki se mu je zavezal. Odreši ga Bog, ki deluje skozi otroka. Le Bog kot iz uničenja vstali Kristus omogoči vero; glej Mrakovega *Evangelista Janeza*. Drugi so le začasni reševalci človeka, če ni v njih in za njimi Bog, kot to razločno izpove Eliot v drami *Umor v katedrali* oz. v kantati *Skala* (o EK cerkvi).

Noben narod se ne more sklicevati na to, da je Bog z njim, ne z drugim, ne s tistim, s katerim je moj-naš narod v vojni. Vsak narod se sklicuje na to, da je bog z njim; a to je le poganski bog, ki je Id in s tem blodnja kot Dv. Bog ne more biti z narodom, ker Bog ni ustvaril ne narodov ne Db. Narodi in Db oz. PS so nastali iz obeh ljudi, ki ju je edina ustvaril Bog; od Adama in Eve naprej so se ljudje razmnoževali. Narodi-PS so že posamezne-osebne Id, ki med sabo ali konkurirajo ali se pobijajo; kot je Kajn Abela ali sta se Eteokles in Polinejkes. Brž ko postavijo narodi za glavno vrednoto Narojenost, Kri, svoja sveta Tla-Zemljo, se odpovedujejo EK Bogu. EK Bog se je odločal, kot Jezus, za rimskega stotnika, za tujca torej, za cipo, za Marijo Magdaleno, in ne za pravičnikespodobneže-farizeje, ki so izpolnjevali obrede. Prvi, ki je prišel z Jezusom v nebesa, je bil razbojnik, ne pa apostol; največji apostol je bil bivši pobijavec kristjanov Pavel. Cerkev je ustanovljena na grešnem Petru, ki je Kristusa trikrat izdal. Majcen vse to uprizarja v *Ženinu na Mlaki*, v drami radikalnega dezidentificiranja.

EK je univerzalno; OKC ni nacionalna Cerkev. Je v narodih, ker je v naravi, narodi so naravni, tudi kulturni, a ta kultura nastaja iz predelave narave, ne iz Tr. Iz Tr kot Bog je človekova duša-vest; tudi um, a vezan na vero v Boga; ne pa um, ki je logos-kozmos nasproti kaosu. Naj Svetinov Zaratuštra še tako umuje, kar skonstruira, so le prividi, so le njegovi dvojniki, ki se nazadnje razpršijo v opoldanski pripeki puščavskega sonca, nič. Astrolog Uraš v Svetinovi drami *Vrtovi in globica* umuje, a ne more preprečiti svetovnega potopa. Kot ne morejo najbolj umni Evropejci v Svetinovi drami *Biljard na Capriju* preprečiti evropske katastrofe, ki je sledila natančno iz njihovih racionalnih vizij, iz Leninove itn. Ti umi so ali jalovi ali – kriminalne – blodnje. So zgolj Id.

Kakor so tudi vere, ki jim manjka ARF (avtorefleksija) slepe; in so zgolj Id. Gentilizem-nacionalizem je vera, ki ne doseže Boga; gentilizem je iracionalen, teži v fašizem. Um marksizma je bloden; zato tudi on, čeprav izhaja iz razumskega razsvetljenstva, nazadnje preide v krvavo zločinsko blodnjo absolutne revolucije, iztrebljanja najprej drugih, nato še lastnih; glej Šeligovi drami *Ana* in *Volčji čas ljubezni*.

Levstik je genialno slutil, kaj je – bo – posledica njegovega ekskluzivnega gentilizma, SID: radikalni polom slovenstva. Na koncu *Tugomerja* ne ostane nihče živ; le stara blazna Vrza prerokuje slovensko Maščevanje nad tujci– drugimi–Nemci. A kdo ga bo izvršil, če so vsi Sloveni pobiti? Levstik niha med radikalnim SU (sovraštvom – ubijanjem) – do – drugega in nihilizmom, tj. spoznanjem, da vodi radikalno SU v samoiztrebitev. Stodvajset let kasneje ponovi – ugotovi – Svetina isto, ko uprizori svetovni potres v koncu drame *Šeherezada*. SU nekaj časa deluje, je narava modela DČ, potem pa se konča v popolni praznoti oz. celo v zmagi drugih, v *Tugomerjevem* primeru Nemcev. Jurčič, ki ni bil nihilist, je končal svojega *Tugomerja* z napovedjo NOB drže; Čeligojeva žena Zorislava ostane s peščico Slovencev živa, umakne se v gore, kjer deluje hajduško oz. čaka na priložnost, ko se bo vrnila iz gozdov in napadla okupatorje ter jih premagala. Isto strukturo ima tudi SPED, saj junak v *Vstajenju* prav tako nastopi iz »gozda«, tj. iz emigracije, iz skritega mesta in vdre v okupatorski prostor. Jurčič sicer goji vero v ta prihodnji NOB, enako kot Klemenčič v koncu drame *Zeta carja Lazarja*, pa Kreft v *Kreaturah*, pa Cankar v *Blagru* itn., a analiza, ki sem jo že podal, kaže, v kaj se NOB spremeni: v model DČ.

Rezultat DČ, kot kaže Snój, je katastrofalen, saj ne pripelje le do tega, da se dvojčka medsebojno pobijeta, Jelko in Elko, ampak na koncu ostane le praznina-nič, kot v koncu *Zaratuštre* ali *Otrok reke*, sprhnjeni ljudje, v prah spremenjena brat in sestra, ki sta se izdala. Snój kaže, v *Gabrijelu in Mihaelu*, da na koncu, po koncu bratov, vendarle ostane nekdo: tujec, lumpenist, zločinski poulični fašistični komunist Turk. Snój variira Levstika, le da tujca, Nemce, ponotranji v domačega tujca, v lumpenkomunista Turka. Na koncu so kot domača Id le še grobovi, nazadnje pa še teh ni; le blato, le tisti človeški Drek, iz katerega prerokuje Sfinga v Jovanovičevi *Antigoni*. Turk je drugo ime za človeško blato.

Ta svet je iz blata; Bog je celo človeka ustvaril iz blata-ila. Kar je v blatu-ilu božjega, je vdihnil vanj sam Bog. Če človek ne najde stika z božjim kot s Tr in ostane zgolj v družbi in/ali narodu, ravna kot sodnik Bertram v Strniševem *Samorogu* oz. radikalno kot klavca, ki delata iz ljudi klobase, Pajot in Falac v Strniševih *Ljudožercih*. To je radikalnost sveta-družbe, če ostaja zgolj pri Id; SID je še posebno nazorna različica poganske Id. Strniša pokaže, da se odrešijo le tisti, ki niso zgolj od tega sveta, kot pravi v *Žabah*: Uršula iz *Samoroga*, Prior in Komtur iz *Ljudožercev*. Le ti lahko vzdržijo pred zapeljivostjo blodenj, ki nastopajo v maskah vizij in oznanjajo možnost-nujnost idealne Id za NSS. Strniša pokaže, kaj je nazadnje NSS in Id: klobasa iz človeškega mesa.

Kako naivna in slepilna je odločitev za narodno Id, se vidi iz dveh dram ameriških Slovencev, iz Kristanove *Za nov svet* in Molkove *Z vero v vstajenje*. Obe utemeljita slovenski narod celo na univerzalnosti humanizma, na zahodni – ameriški – viziji boja za (od)rešitev vseh narodov, posebej pa še slovenskega izpod despotije fašizma, a se njuna avtorja pri tem ravno zaradi odsotnosti vere v Tr Boga nujno vežeta na Partijo, čeprav sta do vojne socialdemokrata, sploh ne komunista. To je usoda evropske in svetovne levice, ki ji humanistična osnova ne omogoči kritične distance do realitete. Drami omenjenih ameriških Slovencev sta še bolj naivni od NOBD, kot so jo pisali v domovini. Terjati, da naj živi človek zgolj v drugem in za drugega, pomeni terjati od človeka, da postane svetnik; to je drža Claudelove Violaine v *Marijinem oznanenju*. SPED je v nekaterih dramah naredila velik korak k tej drži, recimo Jeločnik pod Claudelovim vplivom v drami *Simfonija iz novega sveta*, lik absolutno požrtvovalne Bolničarke (Sestre). Vendar ostaja tudi Bolničarka znotraj slovenstva kot kolektivne Id. Ne pomaga, če drame spremenijo le topos in se dogajajo recimo v Parizu, kot *Zastori*, ali v Tebah, kot v *Antigoni*. Jovanovičeva *Antigona* se dogaja sicer v Bosni, vendar je model za možen slovenski razvoj. V *Uganki korajže* naredi Jovanović izjemno zanimivo primerjavo Bosanke, verjetno Hrvatice, ki je barbarska žival, in Slovenke, ki je izgubljena v LD-PM, saj kot igralka ne čuti več realitete, posnema primarno-ruralno Bosanko, a kot preveč občutljiva ne prenese njene radikalno posurovele realitete in se umakne v duševno bolezen. Če pa bi Slovenko renacionaliziral ali regentiliziral, bi jo identificiral z bosansko Marijo in bi še Slovence potegnili–uprizoril, kako se sami potegnejo – v vseobčo Bm oz. kaos-vojno, ki vodi le v nič. Zanimivo je, da ni nobene slovenske drame zadnjega desetletja, ki bi obnavljala *Vstajenje*, *Rojstvo* ali Jurčičevega *Tugomerja*. Očitno so (bili) slovenski dramatikoli toliko zreli, da vsaj v dramah niso regentilizirali; da so ostali le v politiki pristaši ideologije narodenosti kot radikalne Sid.

Vendar jim to ne pomaga. Ni dovolj, da so se ognili re-fašizaciji v dramatikoli. Ni dovolj niti to, da so pristali na LD, kot recimo Partljič. LD je simpatična le v komedijah, ko je – moralno itn. – spodbijana, a obenem ohranjena. Brž ko dramatik pogleda z resne plati, opazi, da je LD postala PM, tj. da se je radikalno derealizirala; da je ena sama blodnja (Dv). Za to blodnjo pa se skriva individualno in kolektivno socialno morivstvo, glej dramo Matjaža Zupančiča *Izganjalci hudiča*, ali samomorivstvo, glej dramo istega avtorja *Slastni mrlič*, ki je na liniji Smoletovih *Zlatih čeveljčkov*. ARF prehaja v AD (avtodestrukcijo). Kar je Smole podal že v klasični dramati analize slovenstva kot Id: v *Krstu pri Savici*. Le da je v tej dramati, nastali pred tremi desetletji, slovenstvo kot ND še stvar umne zvite politike, v Ruplovih groteskah *Mrzli viharji*, *jezne domačije* in *Kar je res, je res* pa postane banaliteta kot takšna, provincialno brodenje po blatu, ki se v prividu – seveda kritično – kaže kot bleščava imidžev. Kozmopolitizem preide v izgubo Id in s tem v praznino nič. Nacionalizem- gentilizem preide v Bm-Dč, s tem v AD, s tem prav tako v praznino nič. Ne ena ne druga pot ne pripelje do rešitve-odrešenja. LD je prazna. Rod je sicer poln, a poln krvi, ki nazadnje, ker je telo smrtno ranjeno, odteče; v kanal. Nazadnje se tudi žile izpraznijo, le da pred tem človek, čigar telo tvorijo, naveliko pobija v imenu NSS, ki je zanj – za enega in drugega brata – RPP (Resnica, Pravica, Poštenje). Le EK perspektiva omogoča svet, ki ne regredira k nič, iz katerega je svet ustvaril Bog.

*Summary***Identity and Otherness in Slovene Drama**

An analysis of Levstik's and Jurčič's "Tugomer" shows that in both dramas a Slovene identity is the highest value; everything that is other (foreign, German, etc.) is judged as an evil which should be exterminated in a holy war. The same structure is characteristic of a number of Slovene dramas, regardless of the world view and political convictions of their authors, be they Krek, Debevc, Meško or Golia, Kristan and Molek, Mihelič and Bor or Jeločnik and Vombergar. For Cankar the Id is problematical and he tries to shake it off, but finds a solution in a completely utopian synthesis of neo-Buddhism, militant communism and mystical Christianity. In dramas by Grum, Božič, Zajc, Svetina, Jovanović all the way to M. Zupančič, the author senses a transition from the fratricide Twin model to the Double model: in contrast to the Id, which can only see otherness as a (deadly) enemy, otherness is admitted but turns into a misconception, an illusion; man loses contact with an increasingly unreal world and both sink into the emptiness of nothingness. In such a situation a full Id often turns out to be a (self-delusive) solution; it can lead to different regressive forms of Id, especially nationalism and gentilism which renew the model of fratricide twins. Both models lead to the same result: to (self-)murder, therefore to self-destruction and the emptiness of nothingness. The solution is a society of free autonomous individual persons (FAIP), who are structured in the spirit of the CCS, e.g. in the spirit of faith in God, who is the transcendental absolute Other. The author sees such a level in Majcen's, Mrak's and Strniša's dramas; through an analysis of their characters he highlights the CCS model as the only way out of (self-)murdering nothingness.